

УДК 346.2:35.072

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.50>

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ВІД ВІЙНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Петруненко Я.В.,
*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу проблем модернізації господарського права та законодавства
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»
ORCID: 0000-0002-1186-730X
e-mail: petrunenko@yahoo.com*

Петруненко Я.В. Місцеве самоврядування як інструмент демократичного розвитку України: від війни до європейської інтеграції.

У представлений статті досліджено роль місцевого самоврядування як ключового інструменту демократичного розвитку України в умовах війни та на шляху до європейської інтеграції. Проаналізовано, як децентралізаційні реформи зміцнюють стійкість місцевих громад перед викликами, пов'язаними з російською агресією, забезпечуючи громадян основними послугами і захистом їх прав у кризових ситуаціях. Зокрема, досліджено механізми, завдяки яким місцеве самоврядування стає важливим фактором демократичного розвитку, сприяючи прозорості, підзвітності та залученню громадян до прийняття рішень.

Окрему увагу приділено тим викликам, які постають перед місцевими громадами у період війни, включно із забезпеченням безпеки, координацією гуманітарної допомоги, вирішенням питань внутрішньо переміщених осіб, відновленням інфраструктури. Стаття також висвітлює значення децентралізації для майбутньої післявоєнної відбудови України, підкреслюючи важливість ефективної співпраці між місцевими громадами та центральною владою.

Крім того, проаналізовано взаємозв'язок між процесами децентралізації та європейською інтеграцією України, де місцеве самоврядування виступає як важливий інструмент наближення до європейських стандартів управління та демократії. Також досліджено потенціал місцевого самоврядування у контексті реалізації європейських цінностей, зокрема таких з них, як захист прав людини, свобода і прозорість управлінських процесів.

Обстоюється теза, що успішна реалізація місцевого самоврядування в умовах війни та післявоєнного відновлення потребує не лише передачі функцій від центральної влади, але й надання необхідних ресурсів для забезпечення виконання цих функцій. Ефективна робота місцевих органів влади, особливо у післявоєнний період, стане основою для стійкого розвитку країни, забезпечення рівноправних можливостей для всіх громад та створення умов для інтеграції України в європейське співтовариство.

Ключові слова: місцеве самоврядування, демократичний розвиток, децентралізація, війна, російська агресія, європейська інтеграція, права людини, стійкість громад, прозорість, підзвітність, післявоєнна відбудова України.

Petrunencko Ia.V. Local self-government as a tool for democratic development of Ukraine: from war to European integration.

The article examines the role of local self-government as a key tool of Ukraine's democratic development in the context of war and on the path to European integration. The author analyses how decentralisation reforms strengthen the resilience of local communities to the challenges posed by Russian aggression, providing citizens with basic services and protecting their rights in crisis situations. In particular, the mechanisms by which local self-government becomes an important factor in democratic

development, promoting transparency, accountability and citizen engagement in decision-making, are explored.

Particular attention is paid to the challenges faced by local communities during the war, including ensuring security, coordinating humanitarian aid, dealing with internally displaced persons, and restoring infrastructure. The article also highlights the importance of decentralisation for the future post-war reconstruction of Ukraine, emphasising the importance of effective cooperation between local communities and the central government.

In addition, the author analyses the relationship between decentralisation processes and Ukraine's European integration, where local self-government is an important tool for approximation to European standards of governance and democracy. The potential of local self-government in the context of the implementation of European values, in particular, such as human rights protection, freedom and transparency of administrative processes, is also investigated.

The author argues that the successful implementation of local self-government in the context of war and post-war reconstruction requires not only the transfer of functions from the central government, but also the provision of the necessary resources to ensure the fulfilment of these functions. Effective work of local authorities, especially in the post-war period, will become the basis for sustainable development of the country, ensuring equal opportunities for all communities and creating conditions for Ukraine's integration into the European community.

Key words: local self-government, democratic development, decentralisation, war, Russian aggression, European integration, human rights, community resilience, transparency, accountability, post-war reconstruction of Ukraine.

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі, який позначений глобальними кризами, пандеміями та масштабними конфліктами, зокрема такими як війна росії проти України, фундаментальні права людини часто опиняються під загрозою. За цих умов особливо актуалізується роль місцевого самоврядування, яке стає ключовим елементом не лише у забезпеченні прав громадян, але й у стійкості громад перед викликами війни та окупації. Для України вказане питання набуває особливого значення у контексті як протидії повномасштабному вторгненню ворога, так і реалізації європейської інтеграції та побудови стійкої демократії.

В умовах війни місцеве самоврядування не лише забезпечує громадян основними послугами, але й відіграє вирішальну роль у підтримці суспільного порядку, координації гуманітарної допомоги та захисті прав населення на окупованих і прифронтових територіях. Водночас, воно стає тим механізмом, що зміцнює горизонтальні зв'язки між громадами і центральною владою, сприяючи децентралізації та демократизації управління. Місцеві органи влади стають ключовими ланками в забезпеченні життєдіяльності громад, організації оборони, підтримки внутрішньо переміщених осіб та вирішення гуманітарних питань. Війна створює нові виклики для громад, змушуючи їх адаптуватися до надзвичайних умов у сфері безпеки, соціальної підтримки та інфраструктури.

Одним із основних таких викликів є збереження базових прав людини в умовах воєнного стану, коли обмеження можуть бути виправдані воєнною необхідністю, але при цьому не повинні порушувати фундаментальних свобод. Місцеве самоврядування відіграє вирішальну роль у збереженні цього балансу, забезпечуючи участь громадян у прийнятті рішень, прозорість та підзвітність влади.

Значну увагу також варто приділити питанням децентралізації в умовах війни. Попри виклики, пов'язані з війною, децентралізаційні реформи сприяють зміцненню місцевих громад, які мають більше повноважень для вирішення нагальних проблем, зокрема як у контексті оперативного реагування на поточні виклики в умовах війни, так і у контексті післявоєнної відбудови України. Тому місцеві громади мають стати опорою для відновлення країни, забезпечення безпеки та дотримання прав громадян у кризових ситуаціях, що є ключовим елементом для стійкості національної системи управління.

Стан наукової розробки. При написанні цієї статті здійснено аналіз національного законодавства та доробку відомих науковців, фахівців з указаної теми, серед яких Р.А. Джабраїлов, Г.Г. Нестеров, В.Г. Олюха, В.А. Устименко та інші. Досліджено роботи деяких вітчизняних і зарубіжних учених, таких як Г.М. Дзюба, М. Нечипоренко, І.С. Пирого, Chris Ansell, Ron Vaiman, Bill Cooke, Archon Fung, Alison Gash, Uma Kothari, Erik Olin Wright та інші, на які автор також спирається при

формулюванні власних висновків. Окремі аспекти даної теми, зокрема питання трансформації стратегії державної економічної політики [1], тенденцій управління розвитком у постпандемічний період [2], дерегуляції господарських правовідносин (як процесу оптимального узгодження публічних і приватних інтересів) загалом [3] і особливостей вказаного процесу у сучасних умовах [4], меж державного впливу на економіку в умовах війни у контексті дотримання та реалізації соціально-економічних прав людини [5], соціально-економічних чинників відновлення України після перемоги [6], наявного стану та оптимальних напрямів забезпечення соціально-економічних прав людини в Україні в умовах війни [7], інноваційних підходів до регіонального розвитку в післявоєнний період [8], раніше ставали предметом уваги й автора цієї статті. Разом з тим, варто констатувати, що наразі у вітчизняній науці господарського права недостатньо актуальних практико-орієнтованих наукових досліджень, присвячених питанням ролі і значення місцевого самоврядування як ключового інструменту демократичного розвитку України в умовах війни та на шляху до європейської інтеграції, що й обумовлює увагу автора до цієї проблематики.

Метою статті є дослідження ролі місцевого самоврядування у формуванні демократичних інституцій України в умовах війни та його значення для процесу європейської інтеграції. Стаття спрямована на вивчення і аналіз того, як місцеве самоврядування сприяє утвердженню прав громадян, стійкості місцевих громад, збереженню демократичних принципів та стабільному розвитку на шляху до європейської інтеграції. Для реалізації вказаної мети передбачається вирішення наступних **дослідницьких завдань**: визначити роль місцевого самоврядування у забезпеченні громадянських прав під час війни; проаналізувати виклики та можливості для місцевих органів влади в умовах війни та повоєнної відбудови України; оцінити роль місцевого самоврядування у демократичному розвитку України та його відповідність європейським стандартам.

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасного нестійкого світу перед націями, економічними суб'єктами і окремими громадянами постають серйозні загрози, що ставлять під сумнів звичні моделі розвитку та існування. За таких умов досить вагомою стає роль місцевого самоврядування й меж і доцільності деволуції, які можуть як допомогти у вирішенні багатьох питань, пов'язаних із процесами демократизації, модернізації держави та управління національною різноманітністю, так і призвести до розвитку сепаратистських рухів.

Сам термін «*деволюція*» активно використовується поряд із поняттями «*децентралізації*» та «*делегування*» і означає передачу владних повноважень на регіональні та місцеві рівні, що дозволяє адекватно реагувати на виклики часу. У світовій практиці існують різні моделі деволуції, зокрема адміністративна, функціональна, корпоративна та багатофункціональна, кожна з яких має свою специфіку та відповідає конкретним потребам країн.

Процеси деволуції знаходять своє втілення через конституційний статус децентралізованих урядів, розподіл повноважень і фінансових ресурсів, а також через міждержавні відносини, що відповідають міжнародним та європейським стандартам. Зважаючи на виклики, спричинені повномасштабною війною росії проти України, децентралізовані системи управління можуть стати опорою для розвитку країни, забезпечення прав громадян та подолання кризових ситуацій. Першочергово, через можливість оперативного прийняття рішень з управління ризиками та реагування на поточні загрози. Проте, зважаючи на той же досвід сепаратистських рухів в Україні, що були одним із чинників та рушіїв подій, які ми наразі переживаємо, зокрема спричинених повномасштабним вторгненням росії, окреслені питання потребують особливого коригування та врахування поточних тенденцій. Окрім *деволюції*, в механізмі взаємовідносин центральної та місцевої влади також виокремлюють *деконцентрацію* та *делегування*.

Як наголошують окремі науковці, терміни *деконцентрація*, *деволюція* та *делегування* описують різні форми децентралізації, які відображають передачу повноважень від центральної до місцевої влади. Хоча всі вони мають спільну мету зміцнення місцевого самоврядування, їх практичні аспекти суттєво відрізняються, і ці відмінності варто детально розглянути [9, с. 146].

Так, **деконцентрація** – це перерозподіл повноважень у межах існуючих державних чи публічних органів влади. У цьому випадку нижчі рівні державних структур отримують більше автономії в прийнятті рішень, але залишаються під контролем і наглядом центральної влади. Це дозволяє покращити ефективність управління, не порушуючи загальної ієрархічної структури влади.

Деволуція є більш радикальною формою децентралізації, яка передбачає передачу повноважень у політичній, адміністративній і фінансовій сферах від центрального уряду до регіональних або місцевих органів влади. У деяких країнах (зокрема, США, Німеччина і Швейцарія) це при-

зводить до формування суб'єктів із власною законодавчою, виконавчою владою та окремими правами, які регулюються регіональною конституцією або законодавством. Така система дозволяє регіонам діяти більш незалежно в рамках загальнодержавної політики.

Натомість, **делегування** передбачає передачу повноважень із прийняття рішень від одного суб'єкта до іншого. Це може бути дорученням підлеглим або зовнішнім органам щодо виконання конкретних завдань чи функцій. На відміну від деконцентрації або деволуції, делегування, зазвичай, відбувається в межах одного ієрархічного рівня, тобто без зміни загальної структури влади, однак з передачею відповідальності на інші рівні управління або окремим суб'єктам.

Актуальність вказаних форм децентралізації в умовах сучасної війни в Україні набуває особливого значення. Зміцнення місцевого самоврядування та чітке розмежування повноважень між рівнями влади допомагають швидше реагувати на виклики, пов'язані з воєнними діями, гуманітарними кризами та відновленням інфраструктури після бойових дій.

Немає сумнівів, що майбутнє України повинно будуватися на співпраці між урядом, громадянським суспільством, бізнесом та науковою спільнотою. Така співпраця стане основою для формування нової спільної відповідальності, яка сприятиме сталому розвитку держави. Європейська практика свідчить, що співпраця між державою і громадянським суспільством є основоположною, де місцева влада виступає як партнер громадянина, підтримуючи його ініціативи.

Органи місцевого самоврядування, як ключові «виконавці» прав і свобод громадян, повинні бути орієнтованими на розвиток та співпрацю з громадами, бізнесом і неурядовими організаціями. Ця модель сприяє не лише покращенню ефективності управління, але й формуванню громадянського суспільства.

На сучасному етапі розвитку суспільства і держави набувають актуалізації нові управлінські парадигми, зокрема такі як «*держава співробітництва*», «*партисипативна кооперація*» та «*належне врядування*», котрі спрямовані на узгоджене й ефективне вирішення внутрішніх викликів держави. Зупинимося на загальному аналізі згаданих концепцій.

Держава співробітництва. Концепція ґрунтується на ідеї взаємодії між урядом, громадянським суспільством та приватним сектором задля вирішення наявних проблем і досягнення спільних цілей. Вона передбачає відкриту й прозору співпрацю державних органів з громадянами та іншими акторами суспільства, з акцентом на колективні дії. Основний її принцип полягає в тому, що спільне управління веде до більш ефективної політики і кращих результатів. Ця концепція зародилася на початку 90-их років минулого століття та набула свого розвитку наприкінці 2000-их років, передусім завдяки науковій публікації Кріса Анселла (Chris Ansell) та Елісон Геш (Alison Gash) «*Спільне управління в теорії та практиці*» [10].

Партисипативна кооперація. Ця концепція акцентує увагу на широкому залученні громадян до процесу прийняття рішень, що стосуються соціальних, економічних і політичних аспектів розвитку держави. Вона передбачає активне включення громадян, спільнот і зацікавлених сторін у створення політик, що, як наслідок, впливає на підвищення рівня прозорості, довіри та підзвітності уряду. Партисипативні процеси сприяють створенню політик, які краще відповідають потребам суспільства. Сама концепція «*participatory governance*» досліджується в роботах Архона Фунга (Archon Fung) та Еріка Оліна Райта (Erik Olin Wright) [11], а також Білла Кука (Bill Cooke) та Уми Котарі (Uma Kothari) [12].

Належне врядування (good governance). За визначенням Рона Беймана (Ron Baiman), це комплексна концепція, яка акцентує увагу на відповідальному, прозорому, підзвітному й ефективному управлінні державними справами; вона включає такі важливі елементи, як верховенство права, захист прав людини, забезпечення рівних можливостей для участі громадян у політичних процесах і ефективне використання ресурсів [13]. Слід додати, що вказана концепція також пов'язана з принципами міжнародних організацій, зокрема таких як ООН і Світовий банк, які сприяють впровадженню стандартів належного врядування в управлінні державами. Концепція належного врядування широко розглянута у звітах Світового банку [14].

Загалом, досліджувані концепції об'єднує спільна ідея про те, що участь, співпраця та прозорість є ключовими для досягнення ефективного управління, яке відповідає на потреби суспільства і забезпечує стійкий розвиток держави.

Слід зауважити, що вторгнення росії в Україну, без будь-яких виправдань чи передумов, поставило під загрозу саме існування однієї з найбільших держав Європи, змінило геополітичний ландшафт та змусило переосмислити взаємини між державою і громадянським суспільством,

акцентуючи увагу на спільному виживанні. Події в нашій країні яскраво демонструють перевагу національної держави, створеної вільними громадянами на засадах демократії, стратегічного мислення та верховенства права, над авторитарними режимами, що базуються на тиранії та корупції. В таких умовах Україна формує власну модель місцевого самоврядування, яка базується на позитивному досвіді європейських країн, при цьому враховуючи самобутність, ідентичність, культурні цінності та менталітет Українського Народу.

Російське вторгнення поставило нашу країну перед новими викликами, водночас виявивши потужність українського громадянського суспільства та його здатність об'єднати націю для захисту незалежності і демократичних цінностей. В умовах війни особливо важливою стала роль органів місцевого самоврядування, які є найближчим до громадян рівнем влади, спроможним швидко реагувати на виклики війни, забезпечувати життєво необхідні послуги та підтримувати функціонування громад.

Органи місцевого самоврядування під час війни проявили себе як ключові суб'єкти, здатні забезпечувати координацію та виконання рішень центральної влади, особливо в умовах надзвичайних ситуацій, викликаних війною. Вони мають провідну роль у підтримці громадського порядку, евакуації населення, координації гуманітарної допомоги, наданні медичних послуг та відновленні інфраструктури. Така відповідальність вимагає значної автономії і ефективного управління, що зумовлює необхідність посилення децентралізації та розвитку місцевого самоврядування в Україні.

З урахуванням стратегічного значення місцевого самоврядування в період війни, важливим є не лише збереження його функціональності, а й розширення можливостей та інструментів для роботи на місцях. Під час війни місцева влада відіграє провідну роль у питаннях підтримки сил територіальної оборони, взаємодії з волонтерськими організаціями, забезпечення потреб громад та сприяння відновленню економічної активності на звільнених територіях.

Відтак, значної уваги потребують питання відповідного реформування системи місцевого самоврядування з акцентом на його ефективність під час війни та післявоєнної відбудови. Так, війна підкреслила потребу у подальшому зміцненні місцевих органів влади через забезпечення належного фінансування, посилення взаємодії між місцевою і центральною владою та впровадження нових підходів до управління громадами в умовах кризи.

Післявоєнна реконструкція країни вимагатиме активної участі місцевого самоврядування у відновленні економіки, забезпеченні безпеки та соціального розвитку. Вони також матимуть ключову роль у реалізації програм з відбудови інфраструктури, створенні нових робочих місць та поверненні внутрішньо переміщених осіб до їх громад.

Необхідно наголосити, що місцеве самоврядування, як партнер громадян, здатне не лише забезпечувати належне функціонування держави на локальному рівні, а й сприяти розвитку демократії, підтримуючи громадянське суспільство та стимулюючи активну участь громадян у прийнятті рішень. Трансформація місцевого самоврядування стала каталізатором для переосмислення стратегій управління й співпраці між місцевими владами та громадськістю [15]. В умовах війни та післявоєнного відновлення цей рівень влади відіграє критично важливу роль у збереженні національної єдності, інтеграції суспільства і побудові стійкої та незалежної держави.

Представляється, що підтримка місцевих органів влади та розширення їх повноважень є фундаментальними у забезпеченні стабільності та відновленні країни, адже, як резюмує І.С. Пирога, територіальні громади та громадськість здатні брати активну і ефективну участь у прийнятті рішень щодо відбудови і здійснювати контроль за діяльністю владних структур, використовуючи цифрові технології. Відновлення повинно починатися якомога швидше, уже зараз, не чекаючи закінчення війни [16, с. 122].

У контексті нашого дослідження необхідно зазначити, що на сучасному етапі світового розвитку роль органів місцевого самоврядування зростає, і вони беруть на себе дедалі більше функцій, таких як регулювання доходів населення, сприяння зайнятості, соціальний захист, координація місцевої економіки тощо. Дійсно, у більшості випадків саме місцеві органи влади сприяють соціально-економічному розвитку регіонів, розширюють міжнародні зв'язки, залучають інвестиції та забезпечують правовий супровід цих процесів.

Однією з найбільших проблем сучасної України і, водночас, потенціалом для прогресу є вдосконалення системи управління, та особливої актуальності це питання набуде у період післявоєнної відбудови і подальшої інтеграції нашої держави у європейське середовище. Вказане включає

цілеспрямований розподіл відповідальності між різними рівнями влади та розвиток децентралізації. Ключову роль у цьому питанні відіграватимуть вільно обрані органи місцевого самоврядування, які на Заході вважаються основою демократичного устрою.

Російська агресія проти України підкреслила важливість таких органів у забезпеченні прав громадян, управлінні кризовими ситуаціями та сприянні стабільності. Місцеві органи влади не лише відповідають за безпосереднє реагування на потреби населення, але й виконують роль ключового механізму у збереженні демократичних цінностей та територіальної єдності України.

По-перше, місцеве самоврядування є гарантом прав громадян і захисту їх законних інтересів. У період війни, коли центральна влада зосереджена на загальнонаціональних питаннях безпеки, саме на місцевому рівні вирішуються ключові питання безпеки громадян, надання соціальних та медичних послуг, забезпечення функціонування критичної інфраструктури. У цьому плані органи місцевого самоврядування діють як перша лінія допомоги для мешканців громад, забезпечуючи оперативне вирішення нагальних питань.

По-друге, місцеве самоврядування створює умови для реалізації людського потенціалу і забезпечення ефективної діяльності громад. Воно дозволяє громадянам брати участь у процесах прийняття рішень, що є основою демократії. У контексті європейської інтеграції України вказаний аспект стає особливо важливим, оскільки місцеве самоврядування виступає основним механізмом впровадження європейських стандартів управління, децентралізації та ефективного надання публічних послуг.

По-третє, місцеве самоврядування допомагає державі інтегрувати соціальні запити суспільства в загальнодержавні цілі. В умовах війни вказане набуває особливого значення, адже підтримка місцевих громад є основою для збереження національної єдності та стійкості. Зокрема, місцеві органи влади відіграють важливу роль у координації гуманітарної допомоги, сприянні відновленню територій, що постраждали від бойових дій, та підтримці внутрішньо переміщених осіб.

Європейська інтеграція України також передбачає подальше посилення ролі місцевого самоврядування, оскільки саме на місцевому рівні реалізується принцип субсидіарності, закріплений в *Європейській хартії місцевого самоврядування* [17]. Вказаний принцип передбачає, що питання, які можуть бути ефективно вирішені на місцевому рівні, повинні залишатися у компетенції місцевих органів влади. Подібна децентралізація є невід'ємною частиною європейської моделі управління, що сприяє більшій залученості громадян до процесів прийняття рішень та підвищенню рівня відповідальності місцевих органів влади перед населенням.

Успішна реалізація місцевого самоврядування в умовах війни та післявоєнного відновлення потребує не лише передачі функцій від центральної влади, але й надання необхідних ресурсів для забезпечення виконання цих функцій. Ефективна робота місцевих органів влади, особливо у післявоєнний період, стане основою для стійкого розвитку країни, забезпечення рівноправних можливостей для всіх громад та створення умов для інтеграції України в європейське співтовариство.

Таким чином, місцеве самоврядування є ключовим елементом у розбудові сучасної європейської держави, де інтереси громадян, їх права та можливості стоять на першому місці.

Висновки. За результатами проведеного дослідження представляється можливим сформулювати наступні узагальнюючі висновки.

Національна концепція місцевого самоврядування має стати інституцією, що відзначається динамічністю, ініціативністю й перспективністю. Успішні практики вказаної концепції мають поширюватися на усі адміністративно-територіальні одиниці, сприяючи підвищенню ефективності управління та розвитку. З цією метою має бути забезпечено:

автономію місцевого самоврядування: органи місцевого самоврядування повинні мати достатню автономію, проте залишатися під державним наглядом і контролем, але при цьому такий контроль має бути обмеженим і здійснюватися пропорційно рівню делегованих повноважень;

фінансову незалежність: місцеве самоврядування потребує фінансової незалежності для ефективного виконання своїх функцій, і фінансові ресурси мають бути співмірними до прав і обов'язків, передбачених законодавством;

громадську участь: залучення громадян до процесу прийняття рішень через інструменти прямої демократії є важливим кроком для зміцнення місцевої демократії та підвищення рівня відповідальності громадян;

нагляд і контроль: нагляд з боку держави повинен зводитися до перевірки відповідності рішень органів місцевого самоврядування вимогам закону, однак при цьому надмірний адміністративний контроль, зокрема попередній контроль, є неприйнятним, особливо у фінансових питаннях;

необхідність координації: якість координації між різними рівнями влади й місцевими органами має бути покращена задля більш ефективного соціально-економічного розвитку регіонів; спільні інноваційні проекти й програми сприятимуть подоланню ресурсних обмежень та покращенню рівня життя в громадах; розвиток державно-приватного партнерства також має ініціюватися органами місцевої влади;

перспективність місцевого самоврядування: місцеве самоврядування має розвивати свою динамічність, ініціативність та здатність приймати оперативні рішення, що в кінцевому результаті сприятиме підвищенню його ефективності й розвитку територіальних одиниць.

Слід підсумувати, що місцеве самоврядування є важливою ланкою у забезпеченні демократії й розвитку територій, проте його функціонування вимагає належного балансу між автономією та державним наглядом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Petrunenko Ia., Podtserkovnyi O. Transformation of the strategy of state economic policy in modern conditions. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 6(3). P. 107–113. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-107-113>.
2. Petrunenko Ia., Chychun V., Shuprudko N., Kalynichenko Yu., Ali Issa Ibrahim Manal. Trends in the management of global economic development in the post-pandemic period. *International Review*. 2021. Vol. 10(1-2). P. 66–75. DOI: <https://doi.org/10.5937/intrev2102078P>.
3. Петруненко Я.В. Деретуляція господарської діяльності як процес оптимального узгодження публічних і приватних інтересів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 55. Т. 1. С. 157–160. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/34844>.
4. Петруненко Я.В. Особливості деретуляції господарських правовідносин у сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 78. Ч. 1. С. 273–280. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.44>.
5. Петруненко Я.В., Джабраїлов Р.А. Межі державного впливу на економіку в умовах війни у контексті дотримання та реалізації соціально-економічних прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 82. Т. 1. С. 406–412. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.65>.
6. Петруненко Я.В. Соціально-економічні чинники відновлення України після перемоги. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2024. Т. 35(74). № 3. С. 68–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.3/11>.
7. Петруненко Я.В. Стан та оптимальні напрями забезпечення соціально-економічних прав людини в Україні в умовах війни. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 138–145. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.21>.
8. Zabarna E., Riznyk D., Petrunenko Ia. Innovative approaches to regional development in the post-war period: the case of Ukraine. *Pacific Business Review (International)*. 2024. Vol. 17(3). P. 80–92. URL: http://www.pbr.co.in/2024/2024_month/September/7.pdf.
9. Дзюба Г.М. Концепція «New Public Management»: основні елементи. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 4 (83). С. 141–151. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.04.141.
10. Chris Ansell, Alison Gash. Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*. 2008. Vol. 18(4). P. 543–571. DOI: <https://doi.org/10.1093/jopart/mum032>.
11. Archon Fung, Erik Olin Wright. Deepening democracy: innovations in empowered participatory governance. *Politics and Society*. 2001. Vol. 29(1). P. 5–41. DOI: <https://doi.org/10.1177/0032329201029001002>.
12. Bill Cooke, Uma Kothari. Participation: the new tyranny? London: Zed Books, 2001. 207 p. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0738-0593\(02\)00022-6](https://doi.org/10.1016/S0738-0593(02)00022-6).

13. Ron Baiman. Deepening democracy: institutional innovations in empowered participatory governance. *Science & Society*. 2006. Vol. 70(4). P. 566–569. DOI: <https://doi.org/10.1521/isis.2006.70.4.566>.
14. Governance for Development: Institutions, anticorruption, procurement, GovTech, taxation, & fiscal policy. *The World Bank*. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/governance>.
15. Максим Нечипоренко. Відродження після війни. Світовий досвід економічного успіху для України. *The Page*. URL: <https://thepage.ua/ua/news/yaki-varianti-vidnovlennya-ukrayini-ye-u-rovoynennij-chas>.
16. Пирога І.С., Пирога М.І. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 77. Ч. 1. С. 117–123. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.1.18>.
17. Європейська хартія місцевого самоврядування: Страсбург, 15 жовтня 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.